

COLUMN

Luc van Doorslaer is directeur van CETRA, het Centre for Translation Studies van de KU Leuven. Hij werkt ook al vele jaren als tv-journalist.

De Latemse School, het Leuvense rijk

Ik lees in de weekendkrant een stuk over 'de nieuwe machthebbers' in Vlaanderen: netwerken van miljardairs-ondernemers. En volgens *De Standaard* zit het invloedrijkste netwerk anno 2015 in en om de universiteit van ... Leuven. Ik mag veronderstellen dat de meeste collega's en alumni zich niet meteen herkennen in de omschrijving 'miljardair-ondernemer', maar soit. Moeten we misschien toch ook maar een beetje trots zijn? Blijkbaar was veel macht (en geld) tot voor kort geconcentreerd bij de 'club van Latem', maar die is nu passé. Het rijk is nu aan de 'kennisondernemers' van de Leuvense spin-offs. En alleen Leuvense kwatongen zouden durven opmerken dat Latem in de buurt van Gent ligt.

“

Waar ligt Leuven eigenlijk, krijg ik in Centraal- en Oost-Europa vaak te horen.

De club van Latem, geef ik deemoedig toe, dat was een gat in mijn geschiedenis. De Latemse School, die kennen we nog wel aan de Letterenfaculteit. Maar deze club telt niet zoveel schilders. Wel leden die de miljoenen van de expressionistische schilderijen kunnen waarderen. En allicht bezitten. Maar dat is dus het verleden, zoals het stuk in de krant lekker dramatiserend telt: 'Latem is geschiedenis, leve Leuven en de miljardairs'. Zouden onze kennisondernemende collega's ook kunstliefhebbers zijn?

De clash tussen verleden en heden is mij recent herhaaldelijk opgevallen bij bezoeken aan Centraal- en Oost-Europese universiteiten. De KU Leuven, die is in academische kringen meestal bekend, uiteraard. Maar de stad, die doet zelden een belletje rinkelen. Waar ligt Leuven eigenlijk, was een vraag die ik wel vaker te horen kreeg. Zo bekeken kan de universiteit maar haar voordeel doen met het nieuwe multicampusmodel. Letteren bijvoorbeeld heeft nu campussen in vier steden: Leuven, Kortrijk, Brussel en Antwerpen. Met alle respect voor de Kulak-collega's, maar ook bij Kortrijk werden alleen maar wenkbrauwen gefronst. Brussel en Antwerpen daarentegen, dat zijn altijd gespreksthema's.

En ook daar clashen heden en verleden weer in de beeldvorming. Brussel, daar hadden de gesprekspartners een duidelijk beeld van: dat van een kafkaïaanse organisatie van waaruit Europese oekazes oostwaarts gespuid worden. En dat in gebieden met enige historische oekaze-ervaring. Antwerpen daarentegen kreeg meestal een artistiek-historische invulling. En misschien nog het meest opvallend: in de drie Baltische staten waren heel wat gesprekspartners ervan overtuigd dat Antwerpen in ... Nederland ligt. Het is een onderzoekje van de geschiedenislessen in Estland, Letland en Litouwen tijdens de veertig jaar Sovjetbezetting waard.

De historische Nederlanden met symboolstad Antwerpen als beeld dat nu nog leeft in delen van Europa. Ook de KU Leuven moet er maar eens mee aan de slag. Lijkt me een dankbaar gegeven voor, ik zeg maar wat, een retorisch bevestigde rector. Een kennisondernemende draai om Antwerpen in te passen in het Leuvense rijk. Wie spin-offt er dan eigenlijk wie?

ONTWERPEN TEGEN DE BEVREEMDING

Kleine werelden voor mensen met dementie

Door geheugenverlies raken de meeste mensen met dementie gedesoriënteerd in identiteit, tijd en ook ruimte. Ze vragen daarom om een 'begrijpbare' omgeving, zegt Iris Van Steenwinkel in haar doctoraatsonderzoek.

TEKST: Peter Van Dyck | FOTO: Rob Stevens

Waar moet je als architect rekening mee houden als je een woning of verblijf ontwerpt voor mensen met dementie? Architecte Iris Van Steenwinkel stelde vast dat de wetenschappelijke literatuur focust op details, zoals kleuren, signalisatie en meubilair, en te weinig op de ruimtelijke organisatie. "Ook achtergrondinformatie over hoe het is om met dementie te leven, en hoe je daar in de gebouwde omgeving op kan inspelen, ontbreekt."

Dat bevestigen de architecten die Van Steenwinkel voor haar onderzoek sprak. Els Kuypers van architectenbureau Osar: "Toen wij een paar jaar geleden een ontwerp maakten voor de nieuwe campus van woonzorgcentrum Mandana in Genk bleek het bijna ondoenbaar om uit te zoeken met welke parameters we rekening moesten houden. Daartoe hebben we uiteindelijk het Expertisecentrum Dementie in de arm moeten nemen."

Geborgenheid

Met haar onderzoek wil Iris Van Steenwinkel architecten inzicht geven in de ervaringen van mensen met dementie. Ze werkte drie casestudies uit, aan de hand van interviews met bewoners – voor zover dat mogelijk was – en hun begeleiders, en participerende observatie.

Case 1 draaide rond Francis, die verbaal niet meer zo communicatief is. Case 2 zoomde in op Marie, een vrouw met jongdementie, die gedichten schrijft over haar ervaringen en zelf heel fel opkomt voor de noden van patiënten. Daarnaast komt ook een woonzorgcentrum aan bod, waar Iris drie bewoners volgde.

Al snel bleek dat mensen met dementie behoefte hebben aan strategische plaatsen waar ze zich comfortabel voelen. Als gevolg van hun cognitieve en fysieke fragiliteit worden ze immers makkelijk onzeker. "Zo heeft Marie een fauteuil in de living waar zij vaak zit", vertelt Iris Van Steenwinkel. "Vandaaruit kan ze naar buiten kijken, tv kijken, een dutje doen of tijdschriften lezen. Dekens en kussens versterken het gevoel van geborgenheid."

Afzonderen

Toen de casestudie over Marie vorig jaar werd gepubliceerd in het tijdschrift *Qualitative Health Research*, liet een architectenteam zich inspireren voor een – winnend – wedstrijdontwerp voor een zorgcampus voor mensen met dementie in Kortrijk. In de projectbeschrijving wordt gesproken over het creëren van 'kleine werelden'. "De fauteuil van Marie is daar een mooi voorbeeld van", zegt Iris. "Maar het belang van geborgenheid betekent niet dat je mensen met demen-

KANTTEKENING

MAYA... HOE DOE JIJ DAT TOCH OM ER ZO MOOI EN STRALEND UIT TE ZIEN?

IK GEBRUIK SCHOONHEIDSPRODUCTEN OP BASIS VAN KONINGINNEN'BRIJ...

Een langer leven met koninginnenbrij?

Lees het artikel op P.06

© KU Leuven | Rob Stevens

Woonzorgcentrum Mandana in Genk: een zee van ruimte en natuurlijk licht. “De centrale patio bestaat uit glas. De bewoners kunnen elkaar altijd zien, en voelen zich nooit verloren.”

tie moet isoleren. Die ‘kleine werelden’ werden in Kortrijk geïntegreerd in een groter netwerk.”

In het woonzorgcentrum dat Iris voor haar doctoraat onderzocht, is het moeilijker om dergelijke strategische comfortabele plekken te creëren. “De veertien bewoners verblijven er overdag allemaal samen in één leefruimte. Als ze zich wat willen afzonderen, kunnen ze alleen naar hun eigen kamer gaan. Andere mogelijkheden zijn er niet. Eén van de bewoners die ik volgde, Irene, kon het niet goed vinden met een aantal andere bewoners, en trok zich daarom vaak terug op haar kamer. Als een zorgverlener haar dan toch met haar rolstoel in de leefruimte bracht, was ze meestal in zichzelf gekeerd en sloot ze haar ogen.”

Dat is een pijnpunt in menig woonzorgcentrum: er wordt te weinig rekening gehouden met de sociale dynamiek. Iris Van Steenwinkel: “In het begin van haar ziekte had Francis nood aan privacy en ging ze vaak naar de vroegere kamer van haar oudste dochter om daar tv te kijken of een dutje te doen. Nadien kreeg ze meer behoefte aan de nabijheid van haar echtgenoot. Toen bleek hun relatief grote leefruimte, met verschillende hoeken, een uitweg te bieden. Terwijl de echtgenoot aan zijn bureau werkte, kon Francis in een andere hoek tv kijken of iets anders doen, gerustgesteld door de wetenschap dat haar man dichtbij was. In een woonzorgcentrum is het iets ingewikkelder, maar zeker niet onmogelijk, om in de leefruimte hoekjes te voorzien waar mensen alleen kunnen zijn wanneer zij daarnaar verlangen.”

Licht en ruimte

Op het eerste gezicht lijkt het misschien

Iris Van Steenwinkel:

De klassieke lange gangen in rusthuizen kunnen verwarren. De herhaling, de ene identieke deur naast de andere, dat werkt desoriëntatie in de hand.

in contradictie met de na te streven huiselijkheid, maar mensen met dementie blijken baat te hebben bij een aantal moderne architecturale kwaliteiten, zoals veel ruimte en licht. Van Steenwinkel: “Sommigen geven aan daar energie van te krijgen. Licht en ruimte helpen ook bedrukte gevoelens te temperen.” Architecte Els Kuypers beaamt dat. Bij het ontwerp van de nieuwe campus van woonzorgcentrum Mandana, zag ze erop toe dat er zoveel mogelijk natuurlijke lichtinval zou zijn. “Mensen met dementie zijn vaak erg bang voor de bevreemdende wereld rondom hen”, legt ze uit. “Een duidelijk onderscheid tussen dag en nacht biedt structuur, en neemt al veel van die angst weg.”

Een andere bevinding uit het onderzoek is dat architecten het best heel duidelijk de grenzen, maar ook de connectiviteit tussen de verschillende ruimtes in een woonzorgcentrum aangeven. Van Steenwinkel: “De gebruikelijke lange gangen in rusthuizen kunnen verwarrend zijn. Het repetitieve karakter, met langs beide kanten de ene naast de andere identieke deur, werkt desoriëntatie in de hand.”

In het woonzorgcentrum van case 3 merkte ze zelfs een deur op waar een print van een boekenkast was opgehangen om te vermijden dat bewoners naar buiten zouden gaan. “In plaats van je toevlucht te nemen tot zulke camouflagetechnieken, die de bewoners bewust beetnemen, kunnen architecten beter vooraf andere oplossingen uitdokteren. Dergelijke kunstgrepen passen niet in de begrijpbare omgeving die mensen met dementie nodig hebben.”

Drempelvrees

Architectenbureau Osar ontwierp voor woonzorgcentrum Mandana aparte clusters van acht kleinschalige wooneenheden, met centraal telkens een patio. Zo werden de lange looplijnen uit een klassiek rusthuis vermeden. Bovendien ademt elke ruimte – keukens, eetplaats, ontspanningsruimte, leefruimte – een andere, meteen herkenbare sfeer. “Zo wandel je van de ene begrijpbare ruimte naar de andere”, legt Els Kuypers uit. “Van de eigen kamer kom je rechtstreeks in de gemeenschappelijke leefruimte. Het was niet evident om zonder gangen te werken, maar het resultaat is een stuk helderder voor de bewoners.”

Ze onderstreept ook het belang van prikkelarme materialen: “In de meeste woonzorgcentra ligt glimmend linoleum. Voor sommige mensen met dementie lijkt het alsof ze in een vijver stappen. Zwarte vlakken worden dan weer als een kloof ervaren en zorgen letterlijk voor drempelvrees. Om die reden hebben wij gekozen voor één doorlopend en rustgevend vloermateriaal.”

Een jaar nadat de eerste leefgroepen er hun intrek namen, zijn zowel bewoners als staf van de nieuwe campus in Genk positief. “Doordat de centrale patio uit glas bestaat, kunnen de bewoners elkaar altijd zien, en voelen ze zich nooit verloren”, zegt Sigrid Haenraets, zorgverantwoordelijke van Mandana. “Uiteraard kunnen ze zich steeds terugtrekken in de eigen kamer, maar we zien dat er toch een groepsdynamiek op gang komt.”

Een aantal bewoners verblijft voorlopig nog in een ouder gebouw. Het contrast is groot, moet Sigrid Haenraets

toegeven. “Omdat het nieuwe gebouw zo’n thuisgevoel geeft, merken we dat bezoekers er spontaan zelf koffiekopjes uit de kast nemen. In het oude gebouw gebeurt dat nooit. In het nieuwe word je echt uitgenodigd om aan het leven deel te nemen. ‘Je mag hier zijn wie je bent’, zeggen bewoners me.”

Bij architectenbureau Osar hoopt men dat Iris Van Steenwinkel het nieuwe gebouw onder de loep zal nemen. “We zouden willen laten onderzoeken welke ingrepen écht goed werken”, zegt Els Kuypers. “Ook hopen we te achterhalen wat de maatschappelijke meerwaarde is van het project. Als het de organisatie van het woonzorgcentrum beter doet draaien en de tevredenheid van de bewoners bevordert, dan is dat een doorslaggevend argument om de hoge bouwkosten te verantwoorden.”

Zelf droomt Van Steenwinkel daarnaast hardop van een platform waar de expertise van zorgverleners en architecten zou kunnen samenkomen: “Zodat er kruisbestuiving kan plaatsvinden. Er kan nog veel meer uit de aanwezige kennis geput worden.”